

Y Wennol

Straeon gan ddysgwyr a Chymry Cymraeg i bawb ddarllen

e-bost: bobwennol@ntlworld.com

Cyrol 1 Rhif 12

Yn rhad ac am ddim

Mawrth 2021

Dysgwch wrth Wrando

gan Rob Evans

Ces i fy ngeni yn Sir Fôn yn y cyfnod dedwydd yna pan oedd ein byd yn hollol Gymraeg, Doedd dim bygythiad

i'r iaith Cymraeg, wel doedd o ddim yn amlwg ar y pryd beth bynnag. Roedd fy nhad yn rheithor ym mhlwyf Llanallgo, ger Moelfre ond daeth tro ar ein byd pan gafodd o ei benodi i fod yn

ficer yn Saundersfoot, de Sir Benfro. Dw i'n cofio fy niwrnod cyntaf yn ysgol gynradd y pentre' a'r plant eraill yn dweud wrtha i fod gen i acen ryfedd! Acen ryfedd! Brensiach na, doedd gen i ddim acen o gwbl ond mi oedden nhw'n swnio'n od iawn. Doedd fy mrawd ifengaf ddim yn siarad Saesneg o gwbl felly roedd rhaid i ni, fel teulu, newid ein hiaith i'r Saesneg. Heblaw am siarad efo perthnasau pob hyn a hyn doedd dim llawer o gyfle i sgwrsio yn Gymraeg ond mi es i i'r dosbarth 'Welsh as a Foreign Language' yn fy mlwyddyn olaf yn yr ysgol ramadeg. Gwnaeth hynny sicrhau i mi gael 5 lefel O a swydd yn y banc. Dyna oedd dechrau fy ngyrfa amrywiol dros ben ag aeth â fi i ganolbarth Lloegr am bron 40 mlynedd. Pan o'n i tua 35 mi nes i ddechrau poeni mod i bron wedi colli rhywbeth gwerthfawr iawn. Yn naturiol doedd fy Nghymraeg ddim wedi datblygu o gwbl ers i mi fod yn 10 mlwydd oed ac roedd rhan fwyaf o hynny wedi ei hen anghofio. Ces i fy achub gan lyfrau a Radio Cymru. Mi wna

i drafod llyfrau mis nesaf ond dyma sut wnaeth Radio Cymru ddod â fi'n ôl i'r byd Cymraeg.

Ar ôl cyfnod yn gweithio yn Drysorlys Dinas Birmingham ac wedyn Austin Morris yn Longbridge nes i ffeindio fy hun yn byw yn Kidderminster.

Mae'r dref yn ddigon agos at y ffin i mi gael Radio Cymru yn glir. Roedd Cymraeg ar gael! Er, doeddwn i ddim yn gallu deall llawer, bron dim ar y dechrau ond doedd dim

ffordd arall o glywed yr iaith. Maddewch i mi rŵan am sôn am bethau diarth i chi ond gofynnwch i'ch Nain neu Daid am esboniad. Roedd gen i ganolfan cerdd felly roeddwn i'n gallu recordio rhaglenni ar dâp gasét a chwarae Radio Cymru trwy radio'r car ar bob cyfle. Doeddwn i ddim yn disgwyl deall llawer ond yn raddol roeddwn i'n dod ar draws gair penodol, un o'n i wedi clywed llawer gwaith. Y noson honno byddaf yn holi'r geiriadur a dyna air newydd roeddwn i wedi dysgu. Mewn tipyn roeddwn i'n dechrau deall beth oedden nhw'n dweud. Petaswn i wedi bod yn mynd i ddosbarth nos ar yr un pryd wedyn mi fydda i wedi dysgu'n llawer cyflymach, ond doedd ddim ar gael.

Erbyn hyn mae pethau yn llawer gwell, am un peth allech chi glywed Radio Cymru unrhyw le yn y byd. Mae hynny'n beth mawr dydi, allech chi allfudo i Awstralia a chadw mewn cysylltiad â'r iaith. Hefyd mae Radio Cymru'n cynhyrchu

podlediadau yn arbennig i ddysgwyr, darnau bach o gynnwys darllediadau'r wythnos sydd yn haws i ddysgwyr deall. Allech chi gael y rhain ar eich ffôn neu'ch tabled a gwrando arnyn nhw bryd bynnag a faint bynnag dach chi angen.

Mae'n werth hefyd gwrando ar y rhaglenni, maen nhw bron i gyd yn gymysgedd o siarad a cherddoriaeth. Mae cerddoriaeth Cymraeg yn fyd newydd i chi hefyd, efallai byddech chi'n clywed llais dach chi'n mwynhau ac eisiau prynu'r cryno ddisg (os dyna sut dach chi'n cael eich cerddoriaeth y dyddiau yma).

Bydd Radio Cymru'n rhoi llawer o fwynhad i chi ac ar yr un pryd byddech chi nid ddim ond yn mwynhau ond yn dysgu hefyd.

Ewch i:

<https://www.bbc.co.uk/podcasts/radiocymru> er mwyn cael gweld yr holl bodlediadau ac i <https://www.bbc.co.uk/programmes/po2nrvyj/episodes/downloads> er mwyn cael y pigion i ddysgwyr.

Mae cymaint o adnoddau ar gael i'ch arwain ar eich siwrne trwy'r iaith, peidiwch â gwastraffu'r cyfle gwerthfawr yma i'ch symud ymlaen yn gyflym!

Pob lwc!

Rhaglenni Dydd Llun – i Ddydd Gwener

5.30 – John Hardy – *ysgafn*

7.00 – Dros Frecwast – *newyddion*

9.00 – Aled Hughes – *ysgafn*

11.00 – Bore Cothi – *ysgafn*

12.30 – Dros Ginio – *newyddion*

2.00 – Ifan Evans – *ysgafn*

5.00 – Post Prynhawn – *newyddion*

6.00 – 12.00 *Amrywiol*

I Ddysgwyr y Flwyddyn Gyntaf

You will notice that some of the words here are different to what you have learnt because I'm from north Wales but don't worry, it isn't that different when you get used to it. This is just a framework, just read it as you have learnt it – it will be worth it because it increases your vocabulary and gets you used to the patterns in sentences.

Siopa

I had this urge to have something different for dinner tonight and I decided to do Cullen Skink. This is a Scottish recipe using smoked haddock and potatoes and is very tasty. There is a very good fishmonger in Oystermouth so I decided go there rather than use a supermarket. It was a very cold day!

Dw i eisiau coginio Cullen Skink heno. Dw i eisiau prynu ffinihadan Mae hi'n ddiwrnod oer iawn. Mi wnes i barcio'r car yn West Cross. Mae'r siop yn filltir i ffwrdd. Dw i'n cerdded, dw i'n hoffi cerdded. Mae'r gwynt yn gryf ond dw i'n gwisgo dillad cynnes. Dw i'n gwisgo menig ond mae fy wyneb yn oer iawn. Mae fy nhalcen yn rhewi ac yn brifo. Mae gen i gur yn fy mhen. Dw i'n gweld pobl yn cerdded, maen nhw'n edrych yn oer. "Diwrnod braf!" medda fi. Maen nhw'n chwerthin. Dw i'n hoffi gweld pobl yn chwerthin. Mae'r gwynt yma yn ofnadwy. Dw i'n teimlo'n oer!

Dw i ddim yn gweld pobl yn seiclo, maen nhw'n aros gartref, yn y gwres! Dw i eisiau bod adref yn y gwres, ond dw i'n edrych ymlaen at gael Cullen Skink heno.

Dyma'r siop, o'r diwedd. "Gaf i 250gm o ffinihadan os gwelwch yn dda?" medda fi.

"Wrth gwrs" medda'r dyn.

Mae o'n pwyso'r darn o bysgodyn ac yn lapio mewn papur a rhoi popeth mewn bag plastig.

Dw i'n tapio fy ngharden ac yn dechrau ar y daith yn ôl at y car.

Mae'r gwynt tu ôl i mi rwan a dw i'n fwy cynnes.

Dw i'n cyrraedd y car. Dw i ar y ffordd adref. Dw i yn y tŷ ac mae'r tân ymlaen. Dw i'n gynnes.

Roedd y Cullen Skink yn flasus dros ben!

If you would like to try your hand at writing something I would be very pleased to accept your contribution. I wouldn't expect anything beyond what you have learned so far. By using what Welsh you have you will build up confidence and the more confident you feel then the happier you will be with your progress. Your contribution will help others like you – the more there is to read, the more people will learn.

Geirfa

- Ffinihadan – smoked haddock
- Menig – gloves
- Talcen – forehead
- Rhewi – frozen
- Brifo – to hurt
- Cur yn fy mhen – a headache
- Chwerthin – to laugh
- Aros gartref – to stay home
- Yn y gwres – in the warm
- Edrych ymlaen – to look forward to
- O'r diwedd – at last
- Wrth gwrs – of course
- Pwyso – to weigh
- Lapio – to wrap
- Tapio fy ngharden – to tap my card
- Tu ôl i mi - behind me
- Blasus dros ben – very, very tasty

I ddysgwyr yr ail flwyddyn

Dewch am Dro

O Abereiddi i Borthgain

Dewch am dro efo fi yng ngogledd Sir Benfro. Parciwch y car yn Abereiddi a gwisgwch eich esgidiau cryf. Oes

gennych chi ffon? Mae'r llwybr yn serth i ddechrau. Ydych chi'n barod? Ymlaen â ni.

Cyn i ni ddechrau dringo mae hen adfeilion i'w gweld. Blynnyddoedd yn ôl roedd chwarel mawr yma a dyma ble oedd y gweithwyr yn aros. Bydden ni'n gweld y chwarel ar ôl cerdded i fyny'r bryn yma.

Dan ni wedi cyrraedd hanner ffordd erbyn hyn a dw i'n gweld bod rhai ohonoch chi wedi blino. Arhoswch am funud a throwch i edrych yn ôl at Abereiddi. Dw i'n meddwl bod y môr yn wyllt pan mae'n stormus. Mae'r maes parcio yn mynd yn llai pob blwyddyn. Wedi cael digon rwan? Ymlaen â ni eto.

Nid yw'r gwynt yn chwythu heddiw felly dowch yn agos at y dibyn yma, ond nid yn rhy agos cofiwch. Dach chi'n edrych i lawr ar y Lagw'n Glas, roedd hen chwarel yma a phan wnaeth hi gau wnaeth dynion Abereiddi torri trwodd i'r môr er mwyn cadw eu cychod pysgota yn ddiogel. Mae cwmni yn dod â phobl ifanc yma iddyn nhw neidio o'r creigiau i'r dŵr. Byddech chi'n hoffi gwneud hynny?

Troi ein cefnau rwan ac ymlaen at Borthgain, does dim dringo tan i ni fod uwchben y pentref a dringo i lawr bydd hynny. Ond mae llawer o bethau i'w gweld cyn hynny. O'n blaen dyn ni'n gweld creigiau a chlogwynau arfordir sir Benfro ac mae awel ysgafn i'n cadw ni rhag mynd yn rhy boeth. Mae'r llanw allan a thraethau tawel i'w gweld. Tybed pam maen nhw'n dawel? Mae'r ateb yn syml - does dim llwybr! Ond bydd cyfle nes ymlaen.

A dyma di, mae stepiau metel i fynd i lawr i'r traeth yma, ond cofiwch bydd rhaid i ni ddringo nôl wedyn! Cymerwch eich amser, does dim brys. Dyma ni i lawr ar y traeth, beth am gael hanner awr i fwynhau crwydro, iawn? Mae mor dawel efo dim ond sŵn y môr yn torri'n ysgafn ar y traeth a'r gwylanod yn crio uwch ein pennau. Mae'n braf yma dydy?

Mae'n rhaid dringo i fyny at y llwybr unwaith eto a mynd ymlaen i'r peth nesaf i'w weld. A dyma ni mae hen adfeilion yma wedi eu hadeiladu efo'r brics roedden nhw'n cynhyrchu yma. Islaw mae chwarel fawr ac mae'n agos iawn at lefel y dŵr. Yn yr ardal o'n cwmpas roedden nhw'n cynhyrchu brics, llechi a cherrig a'r cwbl lot yn cael ei lwytho ar longau a'u cludo i bob rhan o'r wlad. Mae'r lle yn dawel erbyn hyn ond blynyddoedd yn ôl roedd y lle yn brysur dros ben!

Dach chi eisiau bwyd rŵan? Dewch efo fi, mae tafarn ardderchog yn y pentref - dyma le dyn ni'n mynd i gael cinio! A gan fod chi wedi bod yn gwmni mor dda - fi sy'n prynu.

Mwynhewch!

If you would like to try your hand at writing something I would be very pleased to accept your contribution. I wouldn't expect anything beyond what you have learned so far. By using what Welsh you have you will build up confidence and the more confident you feel then the happier you will be with your progress. Your contribution will help others like you – the more there is to read, the more people will learn.

Geirfa

Dewch am dro – come for a walk
 Esgidiau cryf – strong boots
 Ffon – (walking) stick
 Serth – steep
 Ymlaen â ni – on we go
 Dringo – to climb
 Adfeilion – ruins
 Chwarel – quarry
 Bryn – hill
 Cyrraedd – to reach
 Erbyn hyn – by now
 Trowch – turn (command)
 Gwyllt – wild
 Mynd yn llai – getting smaller
 Dibyn – precipice
 Rhy agos – too close
 Lagŵn glas
 Torri trwodd – to break through

Diogel – safe
 Neidio – to jump
 Craig – rock
 Uwchben – above
 Clogwyn – cliff
 Arfordir – coast
 Awel ysgafn – light Breeze
 Llwybr – path
 Dim brys – no rush
 Crwydro – to wander
 Adeiladau – bulidings
 Cynhyrchu – to produce
 Llechi – slates
 Cerrig – stone
 Llwytho – to load
 Cludo – to carry, convey

Cynffonnau Wŷn Bach

gan Rob Evans

Roeddwn i'n sylu ar yr ardd gefn ar ddiwrnod gwlyb ac anghynnes a fy meddwl yn crwydro'n ôl i'r gwanwyn a'r haf diwethaf. Roedd fy nghoed afalau ifanc wedi rhoi sioe fawr efo'u blodau tra bod y llwyni gwsberis swil yn cadw eu blodau o'r golwg. Mae'r gaeaf wedi bod yn hir ac mae'n hen bryd i'r gwanwyn gyrraedd! Ond wrth godi fy llygaid welais i'r cynffonnau wŷn bach yn hongian yn dawel ar goeden tu ôl i'r ffens gefn. Blodau'r gollen yw'r rhain ac os ydyn nhw'n llwyddo i beillio bydd cnau ar gael i'r wiwer yn yr hydref. Ond does dim pryfed o gwmpas adeg yma o'r flwyddyn felly pa obaith sydd i'r wiwer dywedwch. Mae natur wedi meddwl am bopeth ac nad yw'r cynffonnau wŷn bach yn dibynnu ar bryfed, mae'r gwynt yn effeithiol iawn i drosglwyddo'r pail i lwyni eraill o gwmpas. A dyna le oeddech chi'n meddwl mai unig bwrpas y gwynt yn y gaeaf yw troi eich ymbarél tu chwith allan neu i chwythu eich het i ffwrdd!

Peth cymhleth iawn yw natur!

Ond pam, meddech chi, bod cynffonnau ŵyn bach i'w gweld am bron hanner y flwyddyn? Does bosib bod hi'n cymryd gymaint ag hynny o amser i beillio! Yr ateb yw nid dim ond y gollen sydd yn defnyddio cynffonnau ŵyn bach i beillio.

Dyma'r amserlen:

Y gollen – yn peillio rhwng mis Ionawr a mis Mawrth.

Y wernen – rhwng mis Chwefror a mis Mawrth

Y fedwen arian – rhwng mis Mawrth a mis Mai

Y dderwen – rhwng mis Ebrill a mis Mai

Yr helygen wen – rhwng mis Ebrill a mis Mai

Felly mae blwyddyn byd natur wedi dechrau'n barod. Erbyn i chi ddarllen yr erthygl yma mi fydd blodau'r gwanwyn wedi hen ddechrau i'n tywys ni ymlaen at y tywydd gwell ac mi fydd gwaith i'w wneud yn yr ardd. Dw i ddim yn gwybod amdanoch chi ond mae gen i hadau ffa i osod o dan y coed afalau. Dw i'n gwybod bod hynny'n swinio'n wirion, pwy sy'n tyfu ffa o dan goed afalau? Wel roedd gen i lwyni lafant o dan yn nhw'r llynedd er mwyn cael y gwenyn ond roeddwn i'n teimlo bod nhw'n tynnu gormod o faeth allan o'r pridd. Roedden nhw'n tyfu'n rhy dda mewn gwirionedd! Roeddwn i eisiau cael rhywbeth fydd yn rhoi daioni i'r pridd yn hytrach na rywbeth fydd yn ei dynnu allan. A dyna'n union beth mae ffa yn gwneud, ia maen nhw'n tynnu maeth allan o'r pridd ond maen nhw'n rhoi nitrogen yn ôl. Dw i'n siŵr y bydda i'n cael cnwd o ffa, efallai dim gymaint â byddaf wrth blannu nhw mewn lle mwy agored ond dw i eisiau gweld os bydd gwahaniaeth i'r coed afalau.

Cawn ni weld ond, yn ôl at y gwanwyn. Beth am gymryd sylw at y gwahanol blanhigion sydd yn gwthio trwy'r pridd a'r coed sydd yn blodeuo yn y tymor bendigedig yma a sut mae mathau gwahanol o bryfed yn digwydd ymddangos ar yr un pryd. Mae byd natur yn rhyfeddol dros ben, mae pwrpas i bob peth a phob peth yn dibynnu ar

rywbeth arall ym myd natur. Mae'n llawer mwy cymhleth na'r jig-so, 1,000 darn, sydd wedi eich poeni chi ers y Nadolig!

Pigiad

gan Rob Evans

Yn ystod mis Ionawr mi wnaeth y syniad taro fi bod y gair 'pigiad' yn llawer gwell na'r gair Saesneg 'jab'. Mae 'jab' yn awgrymu gweithred sydyn a diofal tra bod 'pigiad' yn awgrymu rhywbeth mwy gofalus a thyner. Dydi o ddim yn help bod 'Jab' yn odli efo 'stab'.

Chi'n gweld roeddwn i wedi cael y llythyr i ddweud mod i'n mynd i gael y pigiad yn ystod yr wythnosau canlynol ac i ddisgwyl y llythyr a fydd yn cadarnhau'r apwyntiad.

Roedd fy meddwl i'n mynd yn ôl i fy nyddiau ysgol a'r diwrnod pan oedd y nyrs yn galw i roi injecshyn i ni. Dyna beth oedd o yn y dyddiau hynny, roedden ni'n cael injecshyn achos roedd hyn yn llawer cyn i rywun benderfynu bydd y gair 'pigiad' yn llawer gwell. Doedd dim sensitifrwydd am y peth, roedd holl blant y dosbarth yn sefyll mewn rhes ac yn gweld pob plentyn o'u blaenau yn gwingo mewn poen. Os oeddech chi ar ddiwedd y rhes roeddech chi wedi codi ofn yn ofnadwy erbyn eich tro chi.

Chi bobl ifanc! Does gennych chi ddim syniad o faint oedden ni'n gorfod dioddef!

Mae pethau'n llawer gwell erbyn hyn wrth gwrs ac roeddwn i'n edrych ymlaen at gael y peth drosodd. Am chwech o'r gloch ar ddiwrnod olaf mis Ionawr roeddwn i'n eistedd yn yr adeilad yma oedd wedi cael ei addasu ar gyfer marathonau o bigiadau. Chwarae teg i'r Gwasanaeth Iechyd roedd y ffordd o weithio yn reit slic. Roedden ni i gyd yn eistedd ar gadeiriau ar ddwy ochr yr ystafell hirsgwar a fi oedd y

cyntaf yn y rhes. Dyma'r nyrs yn dod ataf fi efo'i throli, tynnu clipfwrdd allan ac yn cadarnhau fy enw a chyfeiriad ac ati ac wedyn yn gofyn cwestiynau am fy nghyflwr iechyd. Dw i'n falch o ddweud fy mod i wedi ymateb pob un yn gywir ac fel gwobr am hynny ces i'r pigiad. Wedyn mi nes i siomi fy hun, ia, mi nes i grio! Ond roeddwn i'n teimlo'n llawer gwell ar ôl i'r nyrs roi cwtsh i mi!

Hen dric dw i'n gwybod, ond mae'n gweithio pob tro!

Caethwasiaeth a Chymru

gan Martin Jones

Pan rydyn ni'n meddwl am ran Prydain yn y gaethfasnach, rydyn ni'n tueddu i feddwl am borthladdoedd mawr yn Lloegr fel Lerpwl a Bryste. Ac roedd tynnu lawr cerflun Edward Colston ym Mryste yn un o'r delweddu mwyaf cofiadwy 2020. Ond beth am ran Cymru yn y fasnach erchyll hon? Ar y naill law nad oedd gaethlongau yn hwylio o borthladdoedd Cymru, ond ar y llaw arall gwnaeth llawer o unigolion yng Nghymru elw o gaethwasiaeth. Yn eu plith, mae rhai enwau enwog.

Dynion fel Sir Henry Morgan o Lanrhyddni. Preifatîr yn wreiddiol, yn ddiweddarach daeth Sir Henry yn berchen ar ystadau siwgr a gafodd eu gweithio gan gaethweision, gan gynnwys ystâd yn Jamaica o'r enw Llanrhyddni. Enwir y rym enwog "Captain Morgan" ar ei ôl e!

Yr unig Gymro sydd wedi ei gladdu yn St Paul's Cathedral ydy Sir Thomas Picton. Mae iddo'r enw o fod yn arwr rhyfel, ac mae ei gofgolofn i'w weld yng Nghaerfyrddin. Ond enillodd Picton ffortiwn yn Nhrinidad lle prynodd e ystâd yn ogystal â'r caethweision i'w gweithio. Mwy na hyn, yn ystod ei gyfnod fel Llywodraethwr Trinidad, roedd e'n ddrwg-enwog am ei ddull creulon dros ben o drin caethweision.

Rydw i'n siŵr bod pawb wedi clywed sôn am Gastell Penrhyn. Ond pwy oedd yn gwybod bod teulu Pennant wedi bod yn berchen ar ystadau siwgr yn Jamaica ers canol yr ail ganrif ar bymtheg. Hyd yn oed heddiw yn Jamaica mae pentref bach o'r enw Pennants a nifer o bobl o'r enw Pennant yn byw yno. Cafodd y cyfoeth enillodd o gaethwasiaeth ei ddefnyddio gan Richard Pennant nid yn unig i adeiladu Castell Penrhyn ond hefyd i fuddsoddi yn Chwael Penrhyn ac yn yr isadeiledd cludiant cysylltiedig. Fel canlyniad, rhodd hwb i ddiwydiant llechi yng Ngogledd Orllewin Cymru a ddaeth yn ardal llechi mwyaf pwysig y byd.

Sefydlwyd lawer o'r diwydiannau haearn a chopr yn ne Cymru ar yr elw o gaethwasiaeth. Er enghraifft, sefydlwyd gwaith haearn Cyfartha ym Merthyr yng nghanol y deunawfed ganrif gan Anthony Bacon a oedd wedi gwneud ei ffortiwn trwy ei gysylltiad â'r gaethwasiaeth (dim ond yn ddiweddarach cymerodd teulu Crawshay y gwaith drosodd).

Roedd y gaethfasnach yn farchnad bwysig ar gyfer nwyddau Cymreig hefyd; nwyddau fel copr a phres, a hyd yn oed brethyn. O'r dechrau cyntaf, roedd gweithfeydd copr a phres yng Nghymru'n rhoi sylw i anghenion y farchnad Affricanaidd - potiau, padellau, powlenni, tegellau, breichledau (a elwir "manilas"), a rhodenni copr - a gawson eu cyfnewid am gaethweision. Mae print o'r gwaith copr White Rock yn Abertawe yn dangos adeilad o'r enw "Manilla House." Ac roedd y gweithfeydd copr hefyd yn darparu nwyddau i'r ystadau yn Ynysoedd y Caribî fel llestri copr ar gyfer coethi siwgr.

Erbyn 1720, roedd Ymerodraeth Prydain yn elwa o gaethwasiaeth mewn tair ardal, a chafodd bob ardal ei hymroi i gynhyrchu un cnwd yn unig: baco yn Virginia; reis yn South Carolina; a siwgr yn ynysoedd y Caribî. Roedd yn rhaid i'r ardaloedd hyn fewnforio eu holl anghenion. Er enghraifft, roedd dinas Cork yn Iwerddon yn

cyflenwi maint mawr o gig eidion i fwydo'r caethweision. Ac roedd Cymru yn gyflenwr pwysig o frethyn i wisgo'r caethweision. "Welsh plains" neu "Welsh cotton" oedd enw'r brethyn hwn a gafodd ei ddefnyddio i wneud gwisgoedd syml y caethweision.

Cafodd y brethyn ei gynhyrchu yn ucheldiroedd Sir Drefaldwyn a Sir Feirionnydd lle'r oedd e'n ffynhonnell o incwm hanfodol ar gyfer cartrefi tlodion Cymru wledig. Ond ni ymgyfoethogodd y gweithwyr allan o'r fasnach hon. Gwerthon nhw'r brethyn i fasnachwyr o Fryste a Lerpwl, a hwythau bydd yn elwa wrth werthu'r brethyn i berchenogion y caethweision. Erbyn diwedd y 1830au, wrth i'r galw am "Welsh plains" ddiflannu, gwnaeth y cynhyrchwyr Gymreig suddo i dlodi mawr.

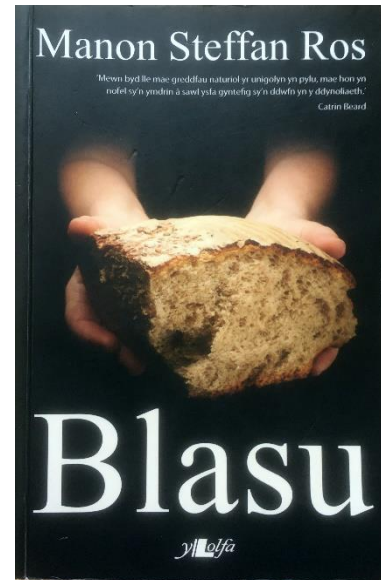
Wrth gwrs, mae ochr arall i'r geiniog, sef y mudiad i ddiddymu caethwasiaeth. Siaradodd nifer o Gristnogion Cymreig, gan gynnwys William Williams Pantycelyn, yn erbyn caethwasiaeth, a phregethodd John Elias o Ynys Môn yn erbyn caethwasiaeth yn Lerpwl. Gwrthwynebwr caethwasiaeth arall oedd Iolo Morgannwg a wrthododd werthu siwgr wedi'i gynhyrchu gan gaethweision yn ei siop yn Y Bont-faen (y siop fasnach deg gyntaf yng Nghymru felly!).

Er i'r gaethfasnach gael ei diddymu ym 1807, nid hyn oedd diwedd caethwasiaeth yn yr Ymerodraeth Brydeinig. Felly, yn y 1820au roedd ymgyrch i ddiddymu caethwasiaeth yn gyfan gwpl. Roedd y gefnogaeth yng Nghymru dipyn yn siomedig, ac roedd Abertawe yn un o'r ychydig lleoedd Cymreig i ymateb â brwdfrydedd. Ym mhlith yr ymgyrchwyr yn yr ardal hon oedd diwydianwyr lleol fel Joseph Tregelles Price o'r Neath Abbey Ironworks a Lewis Weston Dilwyn o'r Cambrian Pottery. Daeth hwn yn Aelod Seneddol ym 1832 ac roedd e'n gefnogwr brwd o'r Ddeddf Diddymiad Caethwasiaeth ym 1833.

Mae'n ymddangos i fi bod y cysylltiad rhwng Cymru a chaethwasiaeth wedi bod yn guddiedig tan yn ddiweddar, ac mae'n hen bryd i ni ddod â fe i mewn i olau dydd. Rydw i'n meddwl ei bod hi'n bwysig i ni sylweddoli pa mor eang oedd effaith caethwasiaeth ar gymaint o agweddau'n hanes ni. Gobeithio bod yr erthygl hon wedi taflu peth o oleuni ar sut effeithiodd y fasnach arswydus hon ar Gymru.

Blasu

gan Manon Steffan Ros
adolygiad gan Martin Jones

Mae Blasu - ail nofel Manon Steffan Ros ar gyfer oedolion - yn cychwyn ar ben-blwydd wyth deg Pegi pan mae ei mab yn rhoi llyfr iddi a gofyn iddi ysgrifennu hanes ei bywyd. Ond nid hanes confensiynol yw hyn sef bywyd rhywun sy'n cael ei adrodd yn y person cyntaf yw beth sy'n dilyn. Dim ond dwy bennod allan o dair ar hugain a adroddir gan Pegi - y lleill yn cael eu hadrodd gan amrywiaeth o bobl oedd yn adnabod Pegi ac sy'n adrodd digwyddiadau gwahanol yn ei bywyd. Ac mae tro annisgwyl arall sef fod bwyd yn gysylltiedig â phob digwyddiad ac mae pob pennod yn dechrau gyda rysâit wahanol.

Mae nifer o linyddau i'r nofel, a thrwy hanes Pegi. Gwelwn y newidiadau mewn cymuned wledig o'r tri degau, tra mae'r ryseitiau'n egluro'r newidiadau mewn chwaeth dros y pedwar ugain mlynedd diweddfaf - er enghraifft, y gacen sinsir o 1937 a'r coffi affogato ym 1997.

Mae cynllun y nofel yn caniatáu i ni weld Pegi fel mae pobl wahanol yn ei gweld. Hefyd yn caniatáu i ni weld y cyferbyniad rhwng ei hwyneb cyhoeddus ar y naill law a'i hamheuron cyfrinachol a'i helyntion mewnol ar y llaw arall. A gwelwn hefyd y cyferbyniad rhwng ei chariad at fwyd a'r ochr tywyll i'w harferion bwyta, fel trwy gydol ei bywyd mae hi'n ymdrechu i ddelio â chysgod gwallgofrwydd ei mam - ac â chyfrinach dywyll.

Mae'r arddull uniongyrchol a lliwgar yn creu llun fyw o amser, lle, a pherson. I fi, roedd diwedd y nofel yn enwedig o rymus wrth i Pegi ddisgrifio ei henaint ac, o'r diwedd, ddatgelu'r gyfrinach y mae hi wedi'i chadw ers cyhyd.

Galla i gymeradwyo'r llyfr hwn yn llwyr - ond os dych chi ddim yn ei fwynhau, gallwch wastad brofi un o'r ryseitiau!

Geiriau Gwell

gan Dic Shonnelly

Mae Dic Shonnelly ar wyliau

Gwnewch y Pethau Bychain

gan Shelagh Fishlock

Y 1af o Fawrth yw dydd Gŵyl Dewi, cyfle i'r Cymry ddatlu'u Cymreictod gan chwifio baner, gwisgo cennin neu gennin Pedr, gorymdeithio trwy'r strydoedd gyda phlant wedi'u gwisgo lan, canu ac yfed mewn tafarndai. (Wel, mewn blwyddyn normal, wrth gwrs).

Ond pwy oedd Dewi, nawddsant Cymru? Esgob o'r 6ed ganrif oedd e, mab i Santes Non, ac ŵyr Ceredig ap Cunedda, brenin Ceredigion, a sefydlodd mynachdai yn Sir Benfro, yn Lloegr ac yn Llydaw. Ysgrifennwyd hanes y sant yn "Buchedd Dewi" yn yr 11eg ganrif, ond mae'n debyg mai cymysgedd o ffeithiau a chwedlau sy'n ymddangos rhwng y cloriau.

Yn ôl y sôn, ganwyd Dewi ar ben clogwyn yn ystod storm fawr. Torrwyd cerrig gan follten mell, gan greu ffynnon yn y lle. Roedd ffynhonnau'n ei ddilyn trwy gydol ei deithiau, a gwnaeth e sawl gwyrth, fel iacháu dyn dall, a defnyddio ei ddagrau i ddod â bachgen yn fyw. Ond digwyddodd yr wyrth enwocaf yn Llanddewi Brefi. Roedd Dewi'n pregethu o flaen torf a oedd eisiau ei weld yn well, ac yn y fan honno cododd bryn newydd o dan draed y sant, er mwyn i bawb gallu gweld a chlywed ei eiriau. (Gwyrth hollol

ddiangen yn ôl yr hanesydd John Davies, gan nad oes diffyg fryniau yn yr ardal!)

Er bod powlen o gawl a gwydryn neu ddau yn y dafarn yn boblogaidd erbyn hyn, doedd Dewi ddim yn argymhell y fath ffordd o ddatlu – yfed dim ond dŵr, a bwyta dim ond llysiau wnaeth mynachod Dewi Sant.

Cyn iddo farw ar y 1af o Fawrth 589, anogodd ei ddilynwyr, “Gwnewch y pethau bychain a glywsoch ac y gwelsoch gennyf i.” Ar ôl blwyddyn anodd sy wedi trawssffurfio ein bywydau i gyd, mae’r geiriau hyn yn ymddangos yn fwy perthnasol nag erioed.

Yn aml iawn mae gan bobl “bucket list” – pethau cyffrous neu antur anarferol fel teithio ar yr Orient Express, dringo Kilimanjaro, gweld y Taj Mahal. Ond ar ôl blwyddyn heb weld ffrindiau neu deulu ac yn poeni am iechyd ac iechyd meddwl, colli swydd neu golli rhywun annwyl, dyn ni’n deall pa mor pwysig yw’r “pethau bychain” yn ein bywydau ni. Dyn ni’n edrych ymlaen at gael paned yn nhŷ ffrind, at roi cwtsh i wyrion a rhieni, at bleserau syml fel mynd i’r sinema, i dŷ bwyta neu’r siop trin gwallt. A dyn ni’n sylweddoli hefyd bod gweithredoedd bach yn gallu gwella diwrnod anodd – galwad ffôn, ychydig o siopa, hyd yn oed gwenu a dweud “Bore Da” ar y stryd.

Ni fydd gorymdaith eleni, ond gall pawb dathlu gan gofio’r “pethau bychain.

Learn Welsh quicker by using the resources available!

Radio Cymru

Dysgwch wrth Wrandu

This article is a translation of the article on the front page. It would have been silly not to do this translation because the message is very important to improving your learning experience.

I was born in Anglesey in a happy time when our world was totally Welsh. If there was a threat to the language it was not obvious at the time. My father was a vicar in the parish of Llanallgo near Moelfre but our world was turned on its head when he was appointed as vicar of Saundersfoot in South Pembrokeshire. I remember my First day at the village primary school and the other children told me that I had a funny accent. A funny accent? Good Lord no! I had no accent at all but their’s sounded very odd indeed! My youngest brother couldn’t speak a word of English so as a family we had to change our habit and speak English so as to help him learn.

From then on there was little chance to speak Welsh apart from during occasional visits from Welsh speaking relatives. However I did go to the ‘Welsh as a Foreign Language’ class in my final year in the grammar school. That enabled me to get 5 O Levels and a job in the bank. That was the start of my varied career which took me to the English Midlands for almost 40 years.

When I was 35 I started to worry that I was in danger of losing something very precious.

[Type here]

Y Wennol

Cyfrol 1 Rhif 12

Er mwyn cael Y Wennol pob mis anfonwch eich cyfeiriad e-bost ataf - bobwennol@ntlworld.com

Naturally my Welsh had not developed at all since I was 10 years old and most of that had been forgotten. I was rescued by books and Radio Cymru. I shall discuss books next month but this is how Radio Cymru brought me back into the Welsh world.

After a period working at the City Treasurers Department in Birmingham and then Austin Morris in Longbridge I found myself living in Kidderminster. The town was near enough to the border to enable me to clearly receive Radio Cymru. Welsh was available! Yes available but I wasn't able to understand much at first but there was no other way for me to hear the language.

Forgive me for saying something which you may not understand but just ask your grandparents to explain. I had a music centre so I could record programmes on a cassette tape and play it back in the car at every opportunity. I didn't expect to understand much but gradually I would come across a particular word, one I had heard several times. That night I would be looking it up in the dictionary and that was a new word I had learned. Before long I was able to understand more of what I was hearing. Had I been going to a night school at the time I would have learned much quicker, but there wasn't one available.

These days things are much better, for one thing you can hear Radio Cymru anywhere in the world. That's a big thing isn't it, you could emigrate to Australia and keep in touch with the language. Also Radio Cymru produces podcasts especially for learners, snippets from the week's broadcasts that are easier for learners to understand. You can download these to your phones or tablets and listen to them whenever you wish.

Its also worth listening to the programmes, they are nearly all a mixture of conversations and music. The Welsh music scene would be new to you as well. You may come across a voice that you

like and may want to buy the CD (if that is how you get your music in this modern world)

Radio Cymru will provide you with much pleasure but as well as that pleasure you will also be learning.

Go to:

<https://www.bbc.co.uk/podcasts/radiocymru> to see all the podcasts and to

<https://www.bbc.co.uk/programmes/p02nrvyj/episodes/downloads> in order to get the podcasts for learners .

There are so many resources to guide you through your journey. Don't waste this valuable opportunity to progress swiftly.

Best of luck!

Programmes Monday to Friday

5.30 – John Hardy – *light entertainment*

7.00 – Dros Frecwast – *news*

9.00 – Aled Hughes – *light entertainment*

11.00 – Bore Cothi – *light entertainment*

12.30 – Dros Ginio – *news*

2.00 – Ifan Evans – *light entertainment*

5.00 – Post Prynawn – *news*

6.00 – 12.00 *Various*

Geirfa

Dysgwch wrth Wrando

Cyfnod dedwydd – happy time
 Bygythiad – threat
 Rheithor – rector
 Plwyf – parish
 Tro ar ein byd – change to our world
 Penodi – to appoint
 Brawd ifengaf – youngest brother
 Heblaw am – other than
 Perthnasau – relations
 Gyrfa amrywiol – varied career
 Canolbarth Lloegr – English midlands
 Datblygu – to develop
 Trysorlys – treasury
 Ffin – border
 Maddewch i mi – forgive me
 Esboniad – explanation
 Canolfan gerdd – music centre
 Tâp gasét – cassette tape
 Gair penodol – a particular word
 Llawer cyflymach – much quicker
 Allfudo – to emigrate
 Cynhyrchu podlediadau – to produce podcasts
 Cynnwys – content
 Darllediadau'r wythnos – the week's broadcasts
 Cymysgedd – a mixture
 Cerddoriaeth – music
 Cryno ddisg – CD
 Mwynhad – enjoyment
 Adnoddau – resources
 Gwastraffu'r cyfle – to waste the chance
 Gwerthfawr – worthwhile

Cynffonnau Wŷn Bach

Cynffonnau wŷn Bach – catkins
 Anghynnes – cold
 Llwyni gwsberis – gooseberry bushes
 Collen – hazel tree
 Peillio – to pollinate
 Dibynnu – to depend
 Effeithiol iawn – very effective
 Trosglwyddo – to transfer
 Paill – pollen
 Tu chwith allan – inside out
 Cymhleth iawn – very complicated

Gwernen – alder
 Bedwen arian – silver birch
 Derwen – oak
 Helygen wen – white willow

Pigiad

Yn ystod – during
 Syniad – idea
 Taro fi – to strike me
 Pigiad – injection
 Gweithred sydyn – a sudden act
 Diofal – without care
 Gofalus – careful
 Tyner – tender
 Odli – to rhyme
 Canlynol – following
 Cadarnhau – to confirm
 O'u blaenau – before them
 Gwingo – to wince
 Codi ofn – to raise fear
 Wedi cael ei addasu – having been adapted
 Hirsgwar – rectangular
 Cyflwr iechyd – state of health
 Siomi fy hun – to disgrace myself

Caethwasiaeth a Chymru

Caethfasnach – the slave market
 Porthladd – port
 Cerflun – statue
 Delwedd – image
 Mwyaf cofiadwy – most memorable
 Masnach – market
 Erchyll – hideous
 Caethlongau – slave ships
 Caethwasiaeth – slavery
 Yn eu plith – among them
 Caethweision – slaves
 Ystâd – estate
 Claddu – to bury
 Mae iddo'r enw – he has a reputation as
 Arwr rhyfel – war hero
 Cofgolofn – memorial
 I'w gweithio – to work them
 Llywodraethwr – governor
 Drwg enwog – to have a bad reputation
 Dull creulon – a cruel way
 Yn berchen ar – to own

Cyfoeth – riches
 Buddsoddi – to invest
 Isadeiledd cludiant – transport infrastructure
 Cysylltiedig – connected
 Fel canlyniad – as a result of
 Diwydiant llechi – the quarrying industry
 Sefydlu – to establish
 Diwydiant haearn – iron industry
 Deunawfed ganrif – eighteenth century
 Yn ddiweddarach – later
 Nwyddau Cymreig – Welsh products
 Copr a phres – copper and brass
 Anghenion – needs
 Padell – dish
 Powlen – bowl
 Cyfnewid – to Exchange
 Coethi siwgr – to refine sugar
 Ymerodraeth – empire
 Ymroi – to devote to
 Cnwd – crop
 Mewnforio – to import
 Cig eidion – beef
 Cyflenwr – supplier
 Brethyn – cloth
 Hanfodol – essential
 Cymru wledig – rural Wales
 Ymgyfoethogi – to get rich
 Mudiad – a movement
 Diddymu – to abolish
 Pregethu – to preach
 Gwrthwynebwr – opponent
 Masnach deg – fair trade
 Brwdfrydedd – enthusiasm
 Ym mhlith – among
 Diwydiannwr – industrialist
 Yn guddiedig – hidden
 Pa mor eang – how wide (was)

Blasu

Blasu – to taste
 Adrodd – to tell (a story)
 Yn y person cyntaf – in the first person
 Tro annisgwyl – unexpected turn
 Cysylltiedig â – connected to
 Rysâit – recipe
 Llinynnau – threads
 Cymuned wledig – rural community

Egluro to explain
 Chwaeth – taste
 Cacen sinsir – ginger cake
 Caniatáu – to allow
 Cyferbyniad – contrast
 Wyneb cyhoeddus – public image
 Ar y naill law – on the one hand
 Amheuan cyfrinachol – secret doubts
 Helyntion mewnol – inner troubles
 Ar y llaw arall – on the other hand
 Ymdrechu - to endeavour
 Cysgod – shadow
 Gwallgofrwydd – madness
 Cyfrinach tywyll – dark secret
 Arddull uniongyrchol – direct style
 Grymus – strong
 Ers cyhyd – for so long
 Cymeradwyo – to recommend
 Yn llwyr – totally

Y Pethau Bychain

Chwifio baner – to wave a flag
 Gorymdeithio – to process (to march)
 Nawddsant – patron saint
 Esgob – Bishop
 Sefydlu – to establish
 Mynachdy – monastery
 Llydaw – Brittany
 Buchedd Dewi – the life of Dewi
 Rhwng y cloriau – between the covers
 Clogwyn – cliff
 Bollten mellt – bolt of lightning
 Ffynnon – a well
 Trwy gydol – throughout
 Gwyrth – miracle
 Iachau dyn dall – to cure a blind man
 Dagrau – tears
 Enwocaf – the most famous
 Diangen – unnecessary
 Hanesydd – historian
 Diffyg bryniau – shortage of hills
 Argymell – to urge
 Dilynwyr – followers
 Trawsffurfio – to transform
 Perthnasol – relevant
 Gweithred – act, deed